

*Манько Р. М.,**старший викладач кафедри зарубіжної літератури та полоністики  
факультету української та іноземної філології**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка**<https://orcid.org/0000-0003-1004-9441>*

## ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТВОРЧОСТІ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ

**Анотація.** У статті досліджується проблема людської ідентичності у творчості польської поетеси, лауреатки Нобелівської премії 1996 року Віслави Шимборської. Авторка послідовно зверталася до питань самопізнання, природи людського існування та місця особистості у світі, що постійно змінюється. В її поезії ідентичність постає як процес, відкритий до сумніву, іронії та переосмислення. Віслава Шимборська показує людину водночас частиною історії й космосу та унікальною особистістю з власним внутрішнім досвідом. Аналіз сучасних інтерпретацій 2020–2025 років засвідчує, що тема ідентичності в її текстах актуалізується у кількох напрямках: поєднання буденного й філософського, звернення до *posthumanities* (голос каменю, рослин, речей), осмислення пам'яті й часу як чинників формування «я», роздуми про смерть і безсмертя як межові досвіди. Дослідники (Т. Валас, Я. Блонський, Ю. Табашевська, Т. Більчевські, М. Делапер'єр, М. Піеле та ін.) підкреслюють багатовимірність суб'єкта у поезії Шимборської: індивідуальне в ній завжди перегукується з універсальним, а особистісне «я» формується у взаємодії з іншими людьми, культурною пам'яттю та позалюдськими агентами. Важливу роль у формуванні ідентичності відіграють мотиви випадковості існування, конфлікту індивіда й суспільства, а також час і пам'ять, які визначають зв'язок людини з минулим і забезпечують тривалість досвіду. Особлива увага приділяється ролі іронії, яка підважує стереотипи та демонструє рухливість ідентичності. У статті простежено, що поетика Шимборської, побудована на філософській рефлексії й уважному спостереженні повсякденності, формує нове бачення ідентичності – як відкритого, незавершеного процесу мислення, співіснування та відповідальності перед собою й світом.

**Ключові слова:** Віслава Шимборська, ідентичність, пам'ять, історія, смерть, безсмертя, етика, іронія, польська поезія XX століття.

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Дослідження проблеми людської ідентичності у творчості Віслави Шимборської є одним із ключових напрямів сучасного літературознавчого аналізу її поезії. Польська поетка, лауреатка Нобелівської премії 1996 року, у своїй творчості зосереджувала увагу на питаннях самопізнання, природи людського буття та місця особистості у світі, що постійно змінюється. Літературознавці відзначають, що тема ідентичності в її поезії часто поєднується з філософським осмисленням історії, науки, буденності, а також зі скептицизмом щодо усталених істин.

У віршах Віслави Шимборської людина постає у подвійності: з одного боку, як частина великої історії та всесвіту,

а з іншого – як окрема особистість із власними внутрішніми переживаннями. Така подвійність, за дослідниками, формує у поетки особливий підхід до питання ідентичності: вона не дає остаточних відповідей, а показує складність і багатовимірність людського «я». Наприклад, у її поезії неодноразово простежується мотив випадковості існування, що ставить під сумнів сталість будь-якої ідентичності й наголошує на її рухливому характері.

Літературознавці також звертають увагу на роль іронії у творчості Віслави Шимборської, яка є важливим інструментом. Іронія дозволяє їй критикувати стереотипи про людину, націю, суспільство, підважуючи ідею сталої та «готової» ідентичності.

Дослідниця Тереза Валас, аналізуючи творчість Віслави Шимборської, зазначала, що її поезія відкриває простір для «неспокою і сумніву», які є складовими процесу формування ідентичності: «Комфорт впевненості здавався Віславі Шимборській підозрілим, оскільки вона бачила в ньому небезпеку втрати моральної енергії, своєрідного почуття пильності... Тому вона цінувала сумніви, а «не знаю» вважала безпечнішим і творчішим, ніж «знаю» [1]. Водночас літературознавець Ян Блонський підкреслював, що у Віслави Шимборської індивідуальне завжди перегукується з універсальним, тому пошук «я» невіддільний від пошуку сенсу людства загалом. «Індивідуальне освітлює універсальне. Універсальне освітлює індивідуальне» [2] – це висловлювання прозвучало під час дискусії, опублікованої в «Tygodnik Powszechny» 1 квітня 1990 року, у статті під назвою «Czarna dziura lat osiemdziesiątych», де Блонський коментував літературу 80-х років, акцентуючи на те, що писання, яке починається від особистого досвіду, може вести до пізнання універсального, і навпаки – універсальне допомагає по-новому побачити індивідуальне.

Окремим напрямом літературознавчих досліджень є аналіз поєднання буденного і філософського у поезії Віслави Шимборської. Через побутові, на перший погляд незначні деталі авторка підводить читача до глибинних роздумів про природу людини. Такий підхід демонструє, що ідентичність формується не лише у виняткових, а й у звичайних щоденних ситуаціях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.** У найновіших працях 2020–2025 років дослідники осмислюють пошук/конструювання ідентичності в поезії Віслави Шимборської.

Літературознавці дедалі частіше читають Віславу Шимборську у контексті *posthumanities*: як поезію, що розмиває межі людського суб'єкта, надаючи «голос» каменю, рослинам,

тваринам і речам. Юстина Табашевська, польська дослідниця творчості поетки, зазначає: «Таким раніше недооціненим, а тепер, з сучасної перспективи, надзвичайно цікавим аспектом її [Шимборської] творчості є спосіб вибудовування стосунків між людськими та позалюдськими суб'єктами». Ідентичність представлена як реляційна й міжвидова: «я» конструюється у взаємодії з іншими формами життя та не-людськими агентами (напр., «*Milczenie roślin*», «*Rozmowa z kamieniem*») представлені у статті Табашевської [3, с. 203].

Публікації 2023 р. підкреслюють, що центральні філософські запити Шимборської – про сенс, істину, межі пізнання та стосунки з іншим – безпосередньо торкаються ідентичності як етичної й пізнавальної проблеми, де «я» не есенція, а процес мислення й співіснування з іншими [4, с. 98].

Серія літературознавчих статей з цього ж 2023 року розвиває дискусію довкола проблеми «приручення смерті». Тексти Віслави Шимборської читаються крізь призму «навчання мислити» про кінечність без фальшивої віти. Таке мислення оголює «перервність» «я»: воно постає в зіткненні з втраченою, випадком і моральною відповідальністю свідка [5, с. 23].

У 2024 р. часопис «*Teksty Drugie*» представив студії, що описують поетику Шимборської як «поезію свідомості». Томаш Більчевські зауважує, що поетка демонструє, як людський розум вибудовує ідентичність через порівняння, співставляючи людину з іншими формами життя та світом речей. Це зсуває ідентичність з «сутності» до процесу мислення/спостереження, який постійно себе перевіряє і іронізує [6, с. 220]. Марія Делапер'єр, стаття якої представлена у студіях, пропонує «системний» погляд на Шимборську в руслі постліричної поезії: ліричне «я» діє не стільки як сповідальний центр, скільки як інструмент пізнання, що тестує гіпотези про реальність. Ідентичність постає гнучкою, зібраною з тимчасових ракурсів, а не з фіксованої «субстанції» [7, с. 21].

Румунська дослідниця Марія Діана Піеле у статті «Наслідки війни у творі Віслави Шимборської «Кінець і початок» (*JLLS*, 2024 р.) розглядає вірш «*Koniec i początek*» як поетику післявоєнної реконструкції – не лише міст і будинків, а й розбитих спільнот і «розсіпаних» ідентичностей. Піеле резюмує: у Шимборської особисте «я» переплетене з колективною пам'яттю та працею задля відновлення втраченого [8, с. 502].

**Формування мети статті.** Описати домінантні поетичні механізми, через які Шимборська моделює людську ідентичність.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Творчість Віслави Шимборської, незважаючи на свою лаконічність і, здавалося б, простоту, насичена глибокими філософськими роздумами про місце людини у світі, про взаємодію індивіда і суспільства. Поетка з тонким гумором та гострим поглядом аналізує буденні ситуації, виявляючи в них універсальні людські проблеми. Однією із основних проблем є самотність індивіда [9, с. 16]. Ось фрагмент вірша Віслави Шимборської, який сильно і потужно навіює мотив самотності, хоча сам вірш не має назви:

Tak bardzo pozostali sami,  
tak bardzo bez jednego słowa... [10]

Дослідниці Олівія Єжик, Зузанна Козловська зауважують: «Ці слова є пронизливим образом самотності, яка виникає не з фізичної відсутності іншої людини, а з тиші, емоційного від-

далення та неможливості порозуміння. Віслава Шимборська надзвичайно часто зображує самотність не як драматичний досвід, а як глибоко внутрішній стан, що супроводжує кожну людину – навіть ту, яка оточена іншими» [11]. Навіть у натовпі людина часто відчуває себе ізольованою, незрозумілою. Ця самотність не є результатом соціальної ізоляції, а швидше випливає з самої природи людського існування. Віслава Шимборська підкреслює, що кожна людина – це окремий світ зі своїми переживаннями та думками, якими не завжди можна поділитися з іншими.

Віслава Шимборська часто зображує людину як спостерігача, який пасивно споглядає світ. Цей спостерігач може бути як зачарованим, так і відстороненим від того, що відбувається. Він бачить абсурдність багатьох ситуацій, безглуздість війни, і марність людських прагнень. У вірші «*Nic dwa razy*», який увійшов до збірки «*Wołanie do Yeti*» («Заклик до Єті»), виданої у 1957 році, авторка розмірковує над особливістю, неповторністю кожної миті та неможливістю повернути час назад:

Żaden dzień się nie powtórzy,  
nie ma dwóch podobnych nocy,  
dwóch tych samych pocałunków,  
dwóch jednakich spojrzeń w oczy [12, с. 136]

Попри відчуття самотності, поетка розуміє, що людина все таки становить невід'ємну частину суспільства. Однак, ця залежність часто сприймається як обмеження свободи індивіда, представлений Віславою Шимборською як конфлікт між індивідом і суспільством. Суспільство з його правилами, нормами, і стереотипами часто придушує індивідуальність, змушуючи людей жити за шаблоном. «*Na swój sposób żywotny i wcale ruchliwy (...) Z tym kółkiem w nosie, w tej todze, w tym swetrze*» [13, с. 33] – читаємо у вірші «*Sto pociech*» (1967). Шимборська підкреслює важливість збереження своєї унікальності навіть під тиском маси. Поетка не обмежується лише констатацією факту існування конфлікту між індивідом і суспільством. Вона підкреслює відповідальність кожної людини за свої вчинки, за свої рішення. Індивід не є пасивною жертвою обставин, а має активну позицію.

У контексті пошуку людської ідентичності час і пам'ять займають ключову позицію у творчості Віслави Шимборської. Вони виступають не лише метафорами буття, але й ключовими концептами, які впливають на формування індивідуальної та колективної ідентичності. Її поезія досліджує, як історія, особистий досвід і пам'ять впливають на людину, її вибори та розуміння себе. Час у поезії Віслави Шимборської – це дуальний феномен: з одного боку, вінплинний і невловимий, з іншого – зафіксований на окремих моментах, які залишаються з нами через пам'ять. Данута Опацка-Валясек зауважує: «У вірші Шимборської із назвою «Момент» маємо опис досвіду суб'єкта наномоменту. [...] У «Моменті» Шимборської неможливо забаритися. Відблиск наномоменту короткий. І хоча суб'єкт можливо хоче уникнути омани про «*Jak okiem sięgnąć, rapuje tu chwila*», застосовано надзвичайно потужний семантичний контраст «панує – хвилина – тяглість», щоб повірити у цю мрію» [14, с. 68–75]. Поетка нагадує про безмежність і тривалість космосу, на фоні якого людське життя здається лише миттєвим спалахом.

Контраст між великим космічним часом і короткістю людського життя змушує читача замислитися над своєю смерт-

ністю і цінністю кожної миті. Час у Шимборської не просто протікає; він створює відчуття відповідальності за життя, яке ми проживаємо.

Віслава Шимборська також часто звертається до пам'яті як основи ідентичності. Пам'ять фіксує моменти, які формують наше уявлення про себе і світ. У вірші «Fotografia 11 września» (2002) авторка звертається до колективної пам'яті про трагедію, яка назавжди змінила людське сприйняття безпеки і крихкості світу.

Індивідуальна пам'ять у її поезії також важлива: це спосіб зберегти унікальність досвіду, віднайти своє місце у світі. Через пам'ять людина може протистояти плинності часу, залишаючи свій «слід» у колективній свідомості що представлено у віршах «Pamięć nareszcie» (1967) і «Portret z pamięci» (2009).

#### **Pamięć nareszcie ma, czego szukała.**

Znalazła mi się matka, ujrzał mi się ojciec.  
Wyśniłam dla nich stół, dwa krzesła. Siedli.  
Byli mi znowu swoi i znowu mi żyli.  
Dwoma lampami twarzy o szarej godzinie  
błyszli jak Rembrandtowi [12, с. 117].

Агнешка Ридз зауважує: «Цей текст є своєрідним записом сну, в якому відбулася зустріч поетеси з померлими батьками. Пам'ять отожднюється з самою сутністю, завдяки чому роздуми Шимборської поєднуються з класичними підходами до проблематики пам'яті у філософії та психології» [15, с. 97].

Віслава Шимборська наголошує, що пам'ять і час взаємопов'язані у творенні ідентичності. Ми існуємо в потоці часу, але лише через пам'ять можемо знайти зв'язок із минулим.

Через осмислення часу і пам'яті Віслава Шимборська підводить нас до розуміння того, що кожна мить важлива, кожна подія залишає слід, а кожна історія – частина картини людського буття.

Невід'ємною складовою людського буття є смерть. Поетка трактує її не як трагедію, а радше межу, що додає сенсу існуванню. У вірші «O śmierci bez przesady» (1957) авторка досліджує природу смерті, іронічно показуючи, як ми намагаємося її уникнути, не помічати або ж перетворити на щось менш страшне.

Смерть у віршах Віслави Шимборської «Każdemu kiedyś» (2011) «Nagrobek» (1962) є переходом у інше буття. Її поезія також знаходить способи говорити про безсмертя. Для неї безсмертя – це не фантазії про фізичну нескінченність, а те, що залишає після себе людина. Вірш «Fotografia 11 września» (2002) – приклад того, як мистецтво може стати формою безсмертя. Безсмертя у творчості Віслави Шимборської також пов'язане з пам'яттю. Людина стає «безсмертною», коли її згадують – у вчинках, словах, і слідах, які вона залишає в житті інших.

У творчості Віслави Шимборської смерть і безсмертя не протиставлені одне одному, а радше переплетені. Смерть надає цінності кожному прожитому дню, а мистецтво й пам'ять створюють відчуття тривалості й спадковості.

Віслава Шимборська майстерно використовує іронію і деконструкцію для дослідження складних питань ідентичності. Її поезія розкриває глибокий потенціал цих прийомів: іронія підважує загальноприйняті уявлення, а деконструкція руйнує стереотипи, даючи читачеві можливість знайти власний погляд на світ.

Віслава Шимборська нерідко застосовує іронію для того, щоб поставити під сумнів упередження та традиційні погляди

на людське буття. У її віршах іронія виконує кілька функцій: вона допомагає уникнути пафосу, додає дистанції до серйозних тем, і дозволяє побачити світ із нового кута зору.

Наприклад, у вірші «O śmierci bez przesady» (1957) зображено смерть як хаотичну, незграбну та позбавлену гідності постать, яка припускається помилок у своїй роботі. Незважаючи на спроби, вона не може подбати ні про себе, ні про порядок, а її «всемогутність» ілюзорна, оскільки вона ніколи не встигає вчасно. Такий підхід допомагає деконструювати стереотипне сприйняття смерті як абсолютного зла. Іронія розхищує звичні уявлення і спонукає читача замислитися, чи дійсно ми розуміємо те, чого боїмося.

Деконструкція в творчості Віслави Шимборської проявляється через розхищування первинних наративів, які несуть пояснення світу та людської сутності. Її поезія досліджує, як суспільство, культура й історія формують нашу ідентичність, і водночас руйнує стереотипи, пов'язані з цим процесом.

Іронія у творчості Віслави Шимборської нерідко стає інструментом саморефлексії. У своїх віршах вона висміює як власні сумніви, так і загальнолюдські спроби досягнути життя. Це проявляється, наприклад, у вірші «Kot w pustym mieszkaniu» (1993), де смерть близької людини сприймається через відчуття тварини. Такий нестандартний ракурс руйнує стереотипи про те, як слід переживати втрату, і відкриває нові способи осмислення проблеми.

Деконструкція допомагає Віславі Шимборській розібрати на складові традиційні уявлення про ідентичність: хто ми є як індивіди, що визначає нашу цінність і як ми співвідносимося із суспільством. Її підхід дає читачеві свободу у переосмисленні власного «я».

Віслава Шимборська демонструє, що ідентичність – це не набір готових характеристик, а простір для пошуку і змін. Іронія звільняє людину від надмірної серйозності, а деконструкція – від застарілих уявлень. У цьому процесі поезія стає інструментом звільнення, адже кожен читач може знайти свої відповіді на питання, які вона порушує.

У своїй поезії Віслава Шимборська майстерно досліджує ідею множинної ідентичності через фрагментарність структури текстів. Її вірші нагадують мозаїку, де кожна деталь має власне значення, але разом вони утворюють цілісну картину людського досвіду. Ця фрагментарність відображає роздробленість сучасного світу, а також багатогранність людської ідентичності.

Віслава Шимборська використовує фрагменти, щоб продемонструвати, як людський досвід складається з різних частин, які іноді суперечать одна одній, але водночас створюють цілісну й унікальну особистість. Її твори надихають читачів приймати власну багатогранність і знаходити гармонію у розмаїтті.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку.** Дослідження проблеми людської ідентичності у творчості Віслави Шимборської засвідчує, що поезія поетки пропонує багатовимірну й відкриту модель «я», яка формується у взаємодії з часом, пам'яттю, суспільством та досвідом зустрічі з іншим. Її ліричний суб'єкт не має усталеної сутності, натомість постає у процесі постійного пошуку, сумніву й співіснування з іншими формами буття. Центральними механізмами конструювання ідентичності у Віслави Шимборської є іронія, деконструкція стереотипів, поєднання буденного й філософського, а також акцент на реляційності

«я». Поезія поетки демонструє, що ідентичність не є статичним конструктом, а динамічним процесом, який щоразу потребує нового прочитання та самовизначення.

Перспективними напрямками подальших студій видається дослідження поетики ідентичності у Віслави Шимборської та інших польських поетів другої половини XX (Чеслава Мілоша, Збігнева Герберта, Тадеуша Ружевича).

Таким чином, творчість Віслави Шимборської залишається відкритим полем для літературознавчих пошуків.

#### Література:

1. Jak żyć?. Szymborskiej mądrość bez rutyny – z Teresą Walas, Natalią de Barbaro, Wojciechem Ligezą i Tomaszem Stawiszynskim rozmawia Łukasz Tischner. *Konteksty kultury*. URL: <https://ejournals.eu/czasopismo/konteksty-kultury/artukul/jak-zyc-szymborskiej-madroszc-bez-rutyny-z-teresa-walas-natalia-de-barbaro-wojciechem-ligeza-i-tomaszem-stawiszynskim-rozmawia-lukasz-tischner> (дата звернення: 20.08.2025).
2. Czarna dziura lat osiemdziesiątych. *Tygodnik Powszechny*. URL: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/czarna-dziura-lat-osiemdziesiątych-122198> (дата звернення: 24.08.2025).
3. Tabaszewska J. Afektywne translacje. Język poetycki Wisławy Szymborskiej wobec podmiotów pozaludzkich. *Teksty Drugie*. 2024. № 1. S. 202–217.
4. Starodvorska E. Jednostki metajęzykowe w poezji Wisławy Szymborskiej oraz ich udział w tworzeniu i sygnalizowaniu ironii: Zarys problematyki. *Scripta Neophilologica Posnaniensia*. 2024. Vol. 24. S. 97–113.
5. Bryła W. Oswajanie śmierci w wybranych wierszach współczesnych poetów. *Język. Religia. Tożsamość*. 2023. № 1(27). S. 11–30.
6. Bilczewski T. Szymborska i formy życia. O komparatyście inaczej. *Teksty Drugie*. 2024. № 1. S. 218–233.
7. Delaperrière M. „Najprzydrożniejsze stokrotki”, czyli ironiczne szczegóły w imaginariusium Wisławy Szymborskiej. *Teksty Drugie*. 2024. № 1. S. 14–33.
8. Piele M. D. The Aftermath of War in “The End and the Beginning” by Wisława Szymborska. *International Journal of Language and Literary Studies*. 2024. Vol. 6, № 4. P. 500–508.
9. Szymborska W. Pytania zadawane sobie. Kraków, 1954. 35 s.
10. Szymborska W. Bez tytułu. URL: <https://milosc.info/wislawa-szymborska/bez-tytułu> (дата звернення: 24.08.2025).
11. Jeżyk O., Kozłowska Z. Z teki polonisty. Wisława Szymborska – noblistka, która pozostała osobą, a nie osobistością. *Gazeta Studencka*. URL: <https://gs.uni.opole.pl/z-teki-polonisty-wislawa-szymborska-noblistka-ktora-pozostala-osoba-a-nie-osobistoscia> (дата звернення: 25.08.2025).
12. Nic dwa razy / Nothing twice. Wybór wierszy i przekł.: S. Barańczak, C. Cavanagh; Posłowie: S. Barańczak. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1997. 396 s.
13. Szymborska W. Sto pociech. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967. 58 s.
14. Opacka-Walasek D. Chwile i eony. Obrazy czasu w polskiej poezji drugiej połowy XX wieku. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2005. 252 s.
15. Rydz A. Granice pamięci. O poezji Wisławy Szymborskiej. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Poetica*. 2015. T. 3. S. 91–107.

#### Manko R. Research on the Problem of Human Identity in the Works of Wisława Szymborska

**Summary.** The article explores the problem of human identity in the work of Polish poet Wisława Szymborska, the 1996 Nobel Prize laureate. The author consistently addressed questions of self-knowledge, the nature of human existence, and the place of the individual in an ever-changing world. In her poetry, identity appears as a process open to doubt, irony, and reinterpretation. Szymborska portrays a person as both a part of history and the cosmos, and as a unique individual with their own inner experience. An analysis of contemporary interpretations from 2020–2025 reveals that the theme of identity in her texts is actualised in several directions: the combination of the mundane and the philosophical, an appeal to posthumanities (the voice of stone, plants, things), the understanding of memory and time as factors in the formation of the "self," and reflections on death and immortality as liminal experiences. Researchers (T. Walas, J. Błoński, J. Tabaszewska, T. Bilczewski, M. Delapierre, M. Piele, and others) emphasise the multidimensionality of the subject in Szymborska's poetry: the individual always resonates with the universal, and the personal "I" is formed through interaction with other people, cultural memory, and non-human agents. The themes of the randomness of existence, the conflict between the individual and society, as well as time and memory, which define a person's connection to the past and ensure the continuity of experience, play an important role in the formation of identity. Special attention is given to the role of irony, which undermines stereotypes and demonstrates the fluidity of identity. The article traces how Szymborska's poetics, built on philosophical reflection and careful observation of everyday life, forms a new vision of identity – as an open, unfinished process of thinking, coexistence, and responsibility towards oneself and the world.

**Key words:** Wisława Szymborska, identity, memory, history, death, absurdity, ethics, irony, 20th-century Polish poetry.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025  
Дата публікації: 21.10.2025